Tekstivastine Sami Jysmän haastattelusta

Otto Laakso

Vuonna 2018 astui voimaan alkoholilain uudistus, jossa sallittiin enintään 5,5-prosenttisten alkoholijuomien myyminen ruokakaupoissa. Ennen uudistusta kaikkien yli 4,7-prosenttisten juomien vähittäismyynti sallittiin ainoastaan Alkon myymälöissä. Tutkija Sami Jysmä, olet ollut mukana tutkimassa uudistuksen seurauksia. Voitko aluksi kertoa, että mitä ennustettiin uudistuksen vaikutuksesta alkoholin kokonaiskulutukseen?

Sami Jysmä

Tästä oli erilaisia ajatuksia, että terveystutkimuksen puolella ajateltiin, että tällä saattaisi olla isojakin vaikutuksia, kokonaiskulutuksia lisäten. Useampi taas sitten vähittäismyymälä ehkä omista tarkoitusperistään johtuen sitten ajatteli, että tällä ei olisi kauhean suuria vaikutuksia, myöskin siis alkoholin tuottajat olivat vähän tähän suuntaan kallellaan. Mutta ehkä enemmän julkisuudessa esillä oli tämä ajatus, että tämä hyvinkin todennäköisesti lisäisi alkoholin kokonaiskulutusta.

Otto Laakso

Ja mihin tämä ennuste perustui?

Sami Jysmä

Se perustui jonkun verran aiempaan näyttöön. Tätä on tutkittu Suomessa paljon, erilaisten uudistusten vaikutuksia alkoholin kokonaiskulutukseen. Ne menetelmät, mitä niissä aiemmin käytettiin, ei ole ollut kaikkein parhaimpia pitkälti. Ne on ollut tällaisia, että on katsottu jotain aikasarjaa, että miten alkoholin kokonaiskulutus kehittyy yli ajan. Ja sitten on todettu vaan, että missä kohtaa minä vuonna on tullut uudistus voimaan ja jatkettu esimerkiksi lineaarisesti sitä trendiä aiemmasta, eli piirretty vaan suora viiva. Tässä on semmoinen ongelma, että riippuen siitä mistä kohtaa me piirretään se lineaarinen trendi, vaihtuu paljon sen estimoitu vaikutus, sen uudistuksen. Ja lisäksi siinä voi muitakin asioita ihan esimerkiksi, jos nyt ajatellaan vaikka 1969 tuli tämä keskiolutkauppoihin, niin samaan aikaan myös esimerkiksi Tanskassa kasvoi alkoholinkulutus vahvasti ilman mitään sen suurempia uudistuksia. Siinä on voinut olla esimerkiksi joku kulttuurinen muutos, nähty jotenkin suotavammaksi kuluttaa alkoholia.

Otto Laakso

Ja toteutuiko sitten tämä ennuste tästä kokonaiskulutuksen kasvusta?

Sami Jysmä

Ainakin perustuen meidän tutkimukseen ei. Ja tästä on myös esimerkiksi KKV saanut omalla aineistollaan samansuuntaisia tuloksia. Mitä me tehtiin, me ollaan verrattu alkoholin kulutusta esimerkiksi Ruotsiin, että miten esimerkiksi viinien tai oluen kulutus on Suomessa ja Ruotsissa kehittynyt. Ja sitten katsotaan, että jos nämä on kulkenut käsi kädessä ennen tätä uudistusta, niin tämä asetelma vaikuttaa luotettavalta. Ja sitten jos tästä tapahtuu jotain trendimuutoksia näiden Suomen ja Ruotsin välillä sitten uudistuksen jälkeen, niin tämä olisi ainakin mahdollisesti sanottavissa, että tämä johtui siitä uudistuksesta itsestään. Ja nyt mitään tämmöistä trendin hajoamista, suhteessa Ruotsiin esimerkiksi, ei ole nähtävissä. Jolloin on

sinänsä uskottavaa, että ainakaan tämä uudistus ei nyt olisi nostanut alkoholin kokonaiskulutusta.

Otto Laakso

Mä en tiedä, onko tämä hassu kysymys, mutta miksei alkoholin kokonaiskulutus noussut ennusteista huolimatta?

Sami Jysmä

Se on hyvä kysymys. Sitä mekin ollaan pähkäilty. Mitä meillä ehkä näkyy, niin sinänsä niitä uudistuksen kohteena olleita tuotteita, erityisesti lonkeroa, myydään paljon enemmän kuin aikaisemmin, silloin kun ne oli Alkossa. Mutta toisaalta taas sitten edelleen Alkossa olevien tuotteiden, esimerkiksi viinan myynti, on taas sitten laskenut suhteessa Ruotsiin. Eli vaikuttaisi, että osittain tämä voi johtua siitä, että että ihmiset ylipäätään käy vähemmän Alkossa, jolloin he ei osta niitä voimakkaampia väkevämpiä tuotteita samassa määrin. Eli sen sijaan, että ostaisi vaikka Alkossa käydessään, kun ovat menneet ostamaan lonkeroa, niin ostaisivat sen viinalekan siihen mukaan, niin nyt sen sijaan ostavat sitten enemmän lonkeroa sieltä kaupasta, eikä välttämättä käy siellä Alkossa ollenkaan.

Otto Laakso

Eli tämmöiset heräteostokset Alkosta on sitten mahdollisesti vähentynyt?

Sami Jysmä

Mahdollisesti. Tätähän me ei nähdä, että mikä ihmisten motiivi on ollut siinä ostaessa sieltä aineistosta. Mutta tämä on ainakin yksi mahdollinen tarina tälle, että mikä tässä voisi olla ajavana tekijänä.

Otto Laakso

Mitä sitten ennustettiin tuon lain vaikutuksesta alkoholikuolemiin?

Sami Jysmä

No tilastollisestihan alkoholin kokonaiskulutuksen ja alkoholikuolemien välillä on selkeä yhteys. Se, että miten mikäkin uudistus sitten vaikuttaa näihin kuolemiin, sitä on vaikeampi sanoa. Niitä on suoraan sanottuna vähän hankalampi tutkia kuin kulutusta, koska ne tulee viiveellä, jos ovat tullakseen. Me ei varsinaisesti meidän tutkimuksessa tarkasteltu kuolemia. KKV tavallaan vertaili useampaan eri maahan, ja sen perusteella vaikutti, että ainakaan nyt parin ensimmäisen vuoden aikana niin nämä alkoholikuolemat ei olisi lähtenyt kasvuun. Jos me ei nähdä alkoholin kokonaiskulutuksen kasvua, on hankala uskoa, että sillä ainakaan kauhean suurta kuolemien määrän kasvua olisi tulossa, mutta me ei ihmisten osaryhmiä pystytä tarkastelemaan, että on toki mahdollista, että joillain ihmisryhmillä kulutus on kasvanut samalla kuin toisella se on vähentynyt. Mutta ainakaan tällä hetkellä mitään näyttöä tällaisesta ei ole.

Otto Laakso

THL:n tutkimusprofessori Pia Mäkelän mukaan alkoholikuolemien lasku olisi jatkunut ilman 2018 lakia. Eli alkoholikuolemat ei ole laskeneet yhtä paljon vuoden 2018 jälkeen kuin sitä ennen, niin löytyykö tälle Mäkelän väitteelle tutkitun tiedon valossa tukea?

Sami Jysmä

Jos uskoo siihen, että jatkaa sitä aikasarjatrendiä, ekstrapoloi sitä tulevaisuuteen, siinä vaiheessa tälle löytyy näyttöä. Mutta sitä ei ehkä pidetä kauhean luotettavana menetelmänä enää. Eli siinä on se ongelma, että ne trendit elää monesta eri syystä. Ja tosiaan se, että se riippuu myös aika paljon siitä, että mistä kohtaa sen trendin rakentamisen aloittaa. Että jos me otetaan lisää vuosia sinne aikaan ennen uudistusta, niin se ennustettu efekti muuttuu aika rajustikin. En lähtisi ehkä Mäkelän varmuuteen mukaan.

Otto Laakso

Vuonna 2024 sallittiin sitten enintään kahdeksanprosenttisten alkoholijuomien myyminen ruokakaupoissa. Nykyisten tietojen valossa, onko tämä johtanut alkoholin kokonaiskulutuksen nousuun?

Sami Jysmä

Meillä tästä itse asiassa jatkuu tutkimus samoilla aineistoilla, ja alustavien tulosten perusteella ei olisi lisännyt tämäkään johtuen pitkälti samoista syistä. Eli ilmeisesti niin, että siellä on ihmiset käynyt vähemmän Alkossa, käynyt enemmän taas sitten ostanut sitä alkoholia tavallisesta ruokakaupasta, ja sitten siinä on tapahtunut samalla siirtymää väkevistä miedompiin tuotteisiin. Mikä itse asiassa, kun ajattelin asiaa, alun perin oli myös yksi syy siihen, että miksi aikoinaan miedompia oluita haluttiin vapauttaa. Eli se oli ajatus nimenomaan se, että sitten ihmisten olisi vähemmän viinaa ja enemmän olutta, mikä olisi turvallisempaa. Nämä on nyt alustavia tuloksia, mitä meillä on tuosta 8 prosentin uudistuksesta. Nyt jos tulevaisuutta ajattelee pitkään, on puhuttu mahdollisuudesta, että viinit tuotaisiin ruokakauppoihin, niin voi olla, että sitten ihmiset vaan ostaisi vähemmän viinaa. Mutta potentiaalisesti voisi käydä taas sitten niin, että ne joisi vähemmän sitä mietoa lonkeroa tai kahdeksanprosenttista viiniä ja siirtyisi sinne 12-prosenttisiin viineihin. Ja sitten alkoholin kokonaiskulutus lisääntyisi. Me ei tiedetä, että missä kohtaa tavallaan se keikahtaa, jos se on keikahtaakseen toiseen suuntaan nämä vaikutukset.

Otto Laakso

Onko nyt mitään näyttöä, että ne 11-15-prosenttiset viinit olisi vaihtunut 8-prosenttisiin viineihin sillä lailla, että litroittain viiniä ei kuitenkaan kulu enempää?

Sami Jysmä

Me ei olla itse asiassa tota laskettu, että kuluuko litroittain viinejä enempää, mutta siellä on siis ollut sitä, että niinku viineissä ja viinoissa näkyy myös ton 8 prosentin uunistuksen kohdalla sitä, että niitä kulutetaan Alkosta vähemmän ja taas sitten vastaavasti marketeista enemmän. Ja nyt jos mietitään niitä 8-prosentin viinejä, niitä ei siellä Alkossa käytännössä ole. Joten kyllä vaikuttaisi siltä, että porukka on jonkin verran vaihtanut 12-prosenttisia viinejä suurin piirtein sieltä Alkosta niihin 8-prosenttisiin viineihin marketista. Se näkyy sieltä aineistosta.

Otto Laakso

Nämä mallinnukset mitä on tehty, vaikka THL:n, niin ne on mennyt vähän pieleen, niin onko parempia tapoja saada tietoja, mitä tapahtuisi uudistuksen myötä, kuin vaan sitten tehdä uudistuksia ja sitten katsoa, mitä tapahtuu?

Sami Jysmä

No se on kyllä hyvin vaikeaa. Siis sanotaan, että jos jälkikäteenkin on vaikeaa aina selvittää, että mikä sen uudistuksen vaikutus oli, niin luonnollisesti vielä vaikeampaa on sanoa se etukäteen ennen sitä uudistusta. Pelkästään tilastollisella analyysillä me ei oikein kauhean pitkälle tässä kyllä päästä. Me ei yksinkertaisesti tiedetä aikaisempien uudistusten perusteella, että keikahtaisiko se toiseen suuntaan vai olisiko se sitten samanlaiset kuin aikaisemmat uudistukset.

Otto Laakso

Tämä tämmöinen alkoholin monopoli se on vähän semmoinen pohjoismainen erikoisuus. Siitä on esitetty tämmöisiä väitteitä, esimerkiksi THL:n tutkimusprofessori Pia Mäkelä on sanonut, että alkoholimonopoli vähentää tutkitusti alkoholihaittoja. Miten arvioisit tätä väitettä?

Sami Jysmä

Mä en ehkä itse koe, että se näyttö olisi kovin vahvaa. Tavallaan ihan maalaisjärjellä ajateltuna, niin onhan se niin kun sinänsä ehkä uskottavaa, että jos alkoholia on vaikeampaa saada, niin se voisi vähentää niitä haittoja. Kuitenkin taas sitten erilaisia alkoholimuotoja on saatavilla muistakin lähteistä, johon on ollut aina, eli valmistettu itse tai sitten myöhemmin haettu ulkomailta. Joten en tiedä, että mikä se kokonaisvaikutus aidosti olisi ollut, ja en ehkä usko, että tästä nyt kauhean luotettavaa näyttöä ylipäätään on suuntaan tai toiseen.